

**BÜTÇE AÇIKLARININ POLİTİK VE KURUMSAL
BELİRLEYİCİLERİ: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE
BİR UYGULAMA**

Prof. Dr. E. Alper GÜVEL
Çukurova Üniversitesi
İ.İ.B.F. İktisat Bölümü
guvela@cu.edu.tr

Arş. Gör. Aylin KOÇ
Çukurova Üniversitesi
İ.İ.B.F. İktisat Bölümü
akoc@cu.edu.tr

ÖZET

Bütçe açıklarını açıklamaya yönelik ekonomi literatürü, iki temel konu üzerine odaklanmıştır. Bunlardan biri son zamanlarda kamu borçlarındaki birikim diğeri ise, bütçe açıkları ve kamu borçları konusunda ülkeler arasında gözlenen önemli farklılıklardır. Geleneksel ekonomik modeller tek başına bu durumu yeterli biçimde açıklamakta başarısız olmuştur. Bu nedenle, politik ekonomi yaklaşımı olarak bilinen yeni analitik çalışmalar mali politikaların özellikle de bütçe dengelerinin açıklanması konularında politik ve kurumsal faktörlerin rolünü vurgulamaktadır.

Bu çalışmanın amacı gelişmekte olan ülkelerde politik ve kurumsal faktörlerin bütçe açıkları üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu doğrultuda ülkemizin de içinde yer aldığı gelişmekte olan 33 ülke için yatay kesit analizi yardımıyla ampirik bir çalışma yapılmıştır. Elde edilen uygulama sonuçlarına göre ekonomik özgürlük düzeyi, hukuk sisteminin etkinliği, kamusal regülasyonların yükü, kamusal harcamalardaki savurganlık ve politik istikrar gibi politik ve kurumsal faktörlerin bütçe açıkları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bütçe Açığı, Politik ve Kurumsal Faktörler, Yatay Kesit Analizi

**POLITICAL
AND INSTITUTIONAL DETERMINANTS OF BUDGET DEFICITS: AN
APPLICATION ON DEVELOPING COUNTRIES**

ABSTRACT

Economic literature on the explanation of budget deficits has been focused on two main issues. On one hand, the accumulation of public debts in recent decades and, on the other hand, the large observed cross-countries differences on budget deficits and debt. Conventional economic arguments alone are not sufficient to explain this behavior. Therefore, recent political economy literature emphasizes the role of political and institutional factors in the explanation of the fiscal policy and, in particular, of the budget balances behavior.

The purpose of this study to investigate effects of political and institutional factors on budget deficit in developing countries. And in this paper, an empirical study for 33 developing countries included Turkey using cross-section is given. According to estimated results, there is significant statistical relationship between budget deficit and

economic freedom level, rule of law, burden of government regulation, wastefulness of government spending and political stability.

Key Words: Budget Deficit, Political and Institutional Factors, Cross-Section Analysis

1.Giriş

Son zamanlarda en fazla dikkat çeken makroekonomik sorunlardan biri çok sayıda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede bütçe açıklarının önemli ölçüde artması ve bu açıkların sürekli hale gelmesidir. OECD ülkelerinin birçoğu, 1970'lerin ortalarından bu yana büyük bütçe açıkları nedeniyle hızla biriken kamu borçlarına sahiptir. Kamu borçlarındaki artışlar, makroekonomik istikrarsızlıkların hatta hiperenflasyon ve dış borç krizi gibi ekonomik krizlerin önemli bir kaynağı olarak görüldüğünden gerek politikacılar gerekse ekonomistler tarafından ilgi konusu olmuştur. Bu bağlamda, mali disiplinin sağlanması ekonomik büyümenin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması için de zorunlu bir koşul olarak ifade edilmektedir.

Birçok gelişmekte olan ülkede dış borç krizlerinin aşılmasında temel mali reformların gerçekleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bunun yanısıra Danimarka, İrlanda Yeni Zelanda ve İsveç gibi bazı sanayileşmiş ülkeler 1980'li ve 1990'lı yıllarda daha yüksek oranda mali disiplinin sağlanması amacıyla katı mali kurallar ve prosedürler içeren kurumsal değişimler gerçekleştirmişlerdir. Euro alanında ise ülkeler mali konsolidasyonun sağlanması amacıyla, Maastricht Anlaşmasında belirtilen yaklaşma kriterine uymak zorundadır (Woo, 2005, s.3).

Maliye politikası literatüründe, mali sonuçlar üzerinde etkili olan politik ve kurumsal faktörleri açıklayan ve ampirik kanıtlar sağlayan teoriler giderek artmaktadır. Bununla birlikte mevcut ampirik çalışmaların büyük bir kısmı OECD ülkeleri üzerine yapılmıştır (Woo, 2003, s. 388).

Bu çalışmanın amacı, gelişmekte olan ülkelerde politik ve kurumsal faktörlerin bütçe açıkları üzerinde meydana getirdiği etki ve bu etkinin yönünü ekonometrik yöntemlerle ortaya koymaktır. Bu amaçla, bu çalışmada ülkemizin de içinde yer aldığı 33 gelişmekte olan ülkede politik faktörlerin bütçe açıkları üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Çalışmanın izleyen bölümünde bütçe açıklarının politik ve kurumsal belirleyicileri ile ilgili teorik çerçeve incelenmektedir. Üçüncü bölümde Türkiye'de politik faktörlerin bütçe açıkları üzerinde meydana getirdiği etkiler ele alınmaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümünde konuyla ilgili literatürde yer alan çalışmalar elde edilen sonuçlar itibarıyla ortaya konulmaktadır. Beşinci bölümde politik ve kurumsal faktörlerin bütçe açıkları üzerindeki etkilerinin ampirik olarak araştırılması amaçlanmaktadır. Son olarak elde edilen bulgular sonuç bölümünde değerlendirilmektedir.

2. Bütçe Açıklarının Politik ve Kurumsal Belirleyicileri

Bütçe açıklarının belirleyicileri konusundaki bilimsel söylevler, birkaç farklı açıklama ortaya koymaktadır. Keynesyen makro ekonomi taraftarları, kamu bütçesinin

aktif manipülasyonlarıyla ekonomideki konjonktürel dalgalanmaların dengeleneceğini savunmaktadırlar. Birtakım hedef değişkenler sözkonusu olduğunda, açıklar konjonktür karşısı hareket ettirilebilir. Neoklasik optimal finans teorisi, açık politikasını ekonominin uzun dönem büyüme patikası boyunca mali baskıyı stabilize eden bir araç olarak tanımlamaktadır. Şarta bağlı borç (muhtemel borç) teorisi, (contingent liability) finansal harcamalar karşısında insanların borç ya da vergi ile ilgili tercihleri üzerinde yaşanmanın etkisini vurgulamaktadır. Bazı kamu tercihi (public choice) teorileri, açık düzeyindeki farklılıkları, açığa eğilimli politikacılar üzerindeki politik ve kurumsal kısıtlara dayanarak açıklamaktadır. Diğer bir kısım kamu tercihi teorileri ise açık finansmandan kazanç sağlayan çıkar gruplarının politik etkisi üzerine odaklanmıştır (Galli ve Padovano, 2002, s.38).

Kamu tercihi yaklaşımı tarafından geliştirilen oportünist (opportunistic) politikacı ve miyop (myopic) seçmen davranışlarına dayalı modeller temelde iki varsayımaya dayanmaktadır. Bunlardan biri seçmenlerin miyop olduğu varsayımdır. Buna göre seçmenler hükümetin dönemler arası bütçe kısıtını dikkate almazlar ve cari harcamaların faydasını olduğundan fazla tahmin ederken, gelecekteki mali yükü daha düşük tahmin ederler. Diğer ise politikacıların oportünist davranışlarıdır ki bu nedenle politika belirleyiciler yeniden seçilebilme şanslarını artırabilmek için bütçe açıklarını kullanırlar. Politikacılar seçmenlerin miyop olma özelliğinden faydalanarak, seçimlerden önce vergileri azaltırken kamu harcamalarını artırırırlar. Bu teori seçimlerden önce bütçe açıklarının daha yüksek bir düzeye çıkacağını ileri sürmektedir (Imbeau ve Chenard, 2002, s.6).

Siyasal karar alma sürecinde, seçmenler, politikacılar, bürokratlar, baskı ve çıkar grupları olmak üzere dört aktör yer almaktadır. Politik süreçte bu aktörler arasında ortaya çıkan ilişkiler bütçe açıklarının oluşumu ve boyutları üzerinde önemli etkilere sahiptir.

Devletin ekonomiye müdahalesinin artması, harcamaların artmasına bu da bütçe açıklarına neden olmuştur. Bunun temelinde seçmenlerle politikacılar arasındaki karşılıklı çıkar ilişkisi yatmaktadır. Devletin ekonomide daha çok yer alması, devletin vergileme, borçlanma, para basma ve bütçe yapma şeklindeki ekonomik hak ve yetkilerinin de politik bir araç haline gelmesine neden olmuştur (Dileyici ve Özkıvrak, 2001, s.107).

Bütçe açıklarının azaltılması problemi ile ilgilenen bilim adamları genellikle başarılı konsolidasyonu sağlamanın önündeki farklı engeller üzerine odaklanmışlardır. Bütün bu çalışmalar karar alma sürecinde bölünmüşlüğü (fragmentation), harcamaların kontrolü üzerinde negatif etkiye sahip olduğu çünkü çoğunluk içerisinde her grubun harcamaları arttırabileceği görüşü ile ilgilidir. Bu teorilere göre, daha büyük koalisyonlar ve daha büyük kabineler daha yüksek harcama ve açık düzeyi ile pozitif ilişki içindedir (Granados, 2003, s.25).

Diğer taraftan, sosyalist tercihleri doğrultusunda, eşitlik, yeniden dağılım, işsizlere sosyal ödenekler ve müdahaleci arz yönlü politikalar çerçevesinde sol görüşlü hükümetler geleneksel olarak ekonomide daha yüksek kamu müdahalesini teşvik etmişlerdir. Sol görüşlü hükümetler bütün bu yeniden dağılım harcamalarının finansmanı için ise daha fazla ve artan oranlı vergileri öngörmektedirler. Daha yüksek kamu harcamaları daha yüksek gelirler tarafından finanse edilir fakat buradan sol görüşlü hükümetlerin sağ görüşlü hükümetlere göre daha fazla açık oluşturma

eğiliminde olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Sosyalist hükümetler aynı zamanda kamu yatırımları yoluyla ekonominin arz yanına müdahale etmek için genellikle bütçe dengesini sürdürmeyi tercih ederler.

Bunun aksine sağ görüşlü hükümetler geleneksel olarak denk (run balanced) ve küçük bütçeyi tercih ederler. Çünkü ekonomide daha küçük devletin varlığı, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için piyasa güçlerine daha fazla fırsat ve manevra kabiliyeti sağlar. Sonuç olarak sağ görüşlü hükümetler sosyalist hükümete göre daha az vergi uygulama ve daha az harcama yapma eğilimindedir. Daha düşük harcama seviyesinde milli gelir daha az kamu gelirin ihtiyacı gösterecek ve ideal olarak vergilerin piyasa mekanizmaları ve özel teşvikler üzerindeki bozucu etkileri de daha az olacaktır (Granados, 2003, s.25).

Bütçe açıklarına neden olan politik faktörlerden bir diğeri hükümetlerin vergi toplama konusunda politik davranışlar sergilemeleridir. Hükümetler yeniden seçilebilmek için kamu harcamalarını vergilerle finanse etmek yerine, borçlanarak finanse etmeyi tercih etmektedirler. Hükümetler borçlanma yoluyla politik ve ekonomik maliyetine katlanmadıkları bir kaynağı elde etmektedirler. Borçlanma yoluyla sağlanan kaynağın yönetimde bulunan hükümetler tarafından hemen harcanabilmesi mümkündür. Borçların geri ödemesi ise gelecekte yönetime gelecek hükümetler tarafından yapılacaktır. Dolayısıyla yönetimde bulunan hükümetin borçlanmaya başvurduğu için seçimi kaybetme gibi politik bir maliyeti soz konusu olmamaktadır (Hossain ve Chowdhury, 1998).

Alesina ve Perotti'nin (1995) bütçe açıklarının politik iktisadi nedenleri konusunda kullandığı modeller, mali yanılısma, vergi düzleştirme hipotezi ve nesillerarası bölüşümden oluşmaktadır.

Mali yanılısma modeline göre seçmenler hükümetin karşı karşıya olduğu dönemlerarası bütçe kısıtını bilmemekte ya da dikkate almamaktadırlar. Seçmenler hükümetlerin yaptığı harcama programlarını gelecekteki vergi yüklerini artıracığını dikkate almaksızın desteklerler. Fırsatçı politikacılar ise seçmenlerin bu bilgisizliğinden faydalanarak yeniden seçilebilmek için harcamaları vergilerden daha fazla artırırlar (Şen ve Sağbaş, 2004, s.44).

Bütçe açıklarının politik iktisadi nedenleri araştırılırken başvuru olan diğeri bir model nesillerarası bölüşüm modelidir. Ricardocu denklik teoremine göre şu anda yaşayanlar altüst ise harcamaları nasıl finanse edildiği önemli değildir. Ancak Ricardian denklik teoreminin geçerli olmadığı durumda bugünkü nesiller kendi borçlarını ödemezlerse, bu borç yükünü gelecek nesillere aktarmış olurlar. Bu da sonuç olarak nesillerarası bölüşüm problemini ortaya çıkarır. Nesillerarası bölüşümün bir sonucu da bütçe açıklarıdır. Çünkü bugünkü nesillerin fazla harcaayıp az vergi ödemesi hem bugünün hem de geleceğin bütçesini etkiler.

Barro (1979), tek boyuta sahip statik optimal vergileme teorisine zaman boyutunu da ekleyerek optimal vergilemenin dönemlerarası optimizasyonunu ortaya koymuştur. Barro bu vergi optimizasyonu önerisinde hükümetlerin harcamaları karşılamak için vergi gelirlerini artırdığı durumda vergilemenin marjinal sosyal maliyeti artıyorsa zaman içinde tek bir vergi oranı seçilerek vergi oranlarının düzleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Vergi düzleştirme hipotezine göre devlet bir sosyal planlamacıdır ve vergi oranını sabit tutmalıdır. Ayrıca vergi oranı dönemlerarası bütçe

kısıtı tarafından belirlenir. Harcamaların bugünkü değerinin vergilerin bugünkü değerine eşit olması gerekir (Şen ve Sağbaşı, 2004, s.43).

Mali disiplini etkilediğine inanılan temel politik karakteristikler, politik istikrar, seçimsel bütçe çevrimleri (electoral budget cycle), bütçe kurumları, partilerin büyüklüğü ve sayısı olarak sıralanabilir (Acosta ve Coppedge, 2001, s.4).

2.1. Politik İstikrar ve Bütçe Açıkları

Genel olarak ekonomik istikrar ile politik istikrar arasında yakın bir ilişki söz konusudur. İlişkinin yönü kesin olmamakla birlikte, ampirik sonuçlar nedenselliğin yönünün politik istikrardan ekonomik istikrara doğru olduğunu göstermektedir. Politik açıdan istikrarlı sistemler daha başarılı ekonomik sonuçlar ortaya koyacaktır (Güvel, 2003, s.101).

Politik istikrar yada istikrarsızlığın bütçe açıkları üzerinde meydana getirdiği etkiler ampirik çalışmalarda ele alınan bir diğer konudur. Bu çalışmalarda araştırılan temel konu kısa dönemli hükümetlerin uzun dönemli hükümete göre daha fazla bütçe açığına neden olup olmadığıdır. Freitag ve Sciarini'nin (2001) çalışmalarına göre, ampirik çalışmalar uzun dönemli hükümetlerin daha küçük bütçe açığına neden olduğunu ortaya koymaktadır. Edwards ve Tabellini'nin (1991) çalışmalarında ise politik istikrarsızlığın bütçe açıklarının nedenlerinden biri olduğu hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır (Şen, Sağbaşı, 2004, s.42).

Tabellini ve Alesina (1990) bütçe açıkları ve politik istikrarsızlık arasındaki ilişkinin zayıf hükümetlerden kaynaklanmak zorunda olmadığını ileri sürmüşlerdir. Onların modeline göre, çoğunluk hükümetlerine sahip, kutuplaşmanın yüksek olduğu ülkelerde seçimi kaybetme riski politika belirleyicileri açıkları artırmaya teşvik edecek bu da daha sonra gelen politikacıların hareketini kısıtlayacaktır. Bu durum Baldacci, Clements, Gupta ve Granados'un (2004) mali konsolidasyonun seçim yıllarında kararlılıkla uygulanma olasılığının azaldığı yönündeki bulgusuyla tutarlılık göstermektedir.

Özetle, politik istikrar literatüründe, mali kararlar üzerinde etkili bir kontrole sahip istikrarlı bir hükümet konsolidasyon için son derece önemli bir konudur. Bu sonuca katkıda bulunan faktörler, örneğin seçim sisteminin doğası ya da seçimlerin zamanlaması gibi faktörler aynı zamanda başarı olasılığını da etkiler. Bu sonuçlar, hükümetin güvenilirliğinin önemini vurgulayan politikaya yönelik ampirik çalışmaları desteklemektedir (Lavigne, 2006, s.4).

2.2. Seçimler ve Bütçe Açıkları

Bu konuda öne sürülen yaklaşımlardan biri olan Nordhaus yaklaşımı seçimler çerçevesinde maliye politikalarını analiz etmektedir. Bu yaklaşıma göre, hükümetler seçimlerden önce genişleyici para ve maliye politikalarıyla ekonominin canlanacağını kabul ederler. İstihdam kazanımları ve kaynak aktarımları hükümetin popülaritesini artırmaktadır. Seçimlerden sonra ise hükümetler yeniden daraltıcı politikalarla ekonomide dengeleri sağlamaya çalışırlar. Başlangıçta Nordhaus (1975) tarafından uyarlayıcı bekleyişler varsayımı kabul edilmiştir. Daha sonra Persson ve Tabellini

(1990) Nordhaus tipi dalgalanmaların rasyonel beklentiler modelinde de ortaya çıkabileceğini göstermişlerdir (Schuknecht, 2000, s.116).

Seçimler ile bütçe açıkları arasındaki ilişkileri inceleyen çok sayıda model geliştirilmiştir. Bu modeller hükümetlerin seçimlerden önceki süreçte diğer zamanlardan farklı davrandığını kabul ederler. Siyasal iktidarın seçimlerden önceki davranışlarının yapısı modelin iki önemli varsayımına bağlı olacaktır: i) siyasal iktidarın tercihleri ve ii) seçmenlerin beklentilerini oluşturma mekanizması (uzağı göremeyen veya rasyonel). Tercihleri bakımından hükümetler ikiye ayrılabilir. Siyasal iktidarın öncelikli amacı yeniden seçilmek olabilir ya da alternatif olarak, belirli bir ideolojiye uygun olarak spesifik hedeflere ulaşmayı amaçlayabilir. Eğer siyasal partiler yalnızca iktidar amaçlı kurumlar ise siyasal ideolojileri ne olursa olsun iktidardaki politikacıların hepsinden benzer davranışları göstermesi beklenebilir. Diğer taraftan, eğer partiler ideolojilerine bağlı olarak hareket ediyorlarsa bu durumda politikacılar partizan bir davranış gösterecekler ve siyasal partilerin iktisadi politikalarının farklılaşması söz konusu olabilecektir (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004, s.7).

Seçim öncesinde verilen vaatler bütçe üzerindeki etkisini doğrudan gösterir. Bu dönemde vergi oranları oy kaybetmemek için artırılmazken harcamalarda büyük bir artış olur. Gelirlerde artış olmadan kamu harcamalarının artması bütçe açıklarına neden olur.

Seçim sonrasında ise seçim öncesi oluşan açıkları kapatmak için daraltıcı politikalar uygulanır. Yani bir taraftan vergiler artırılırken diğer taraftan harcamalar azaltılır. Seçim öncesi uygulanan bu seçime yönelik politikalara seçim ekonomisi yada politik konjonktür hareketleri denir (Dileyici ve Özkıvrak, 2001, s.24).

Gelişmekte olan ülkelere yönelik siyasal ekonomi yazınının temel konularından biri bu ülkelerdeki siyasal gücün kırılganlığıdır. Dolayısıyla, siyasi iktidar yeniden seçilebilmek için ekonomik politika araçlarını manipüle etmek yönünde güçlü bir eğilime sahip olacaktır. Siyasal iktidarın bu stratejisi, politik konjonktür hareketlerine neden olacaktır. Bu konudaki ilk modeller, politik konjonktür hareketlerini siyasi iktidarın seçim kazançları sağlayabilmek amacıyla gerçekleştirdiği ekonomik manipülasyonlar olarak tanımlamaktadır. Bunun yanısıra, bu ilk modeller rasyonel olmayan ya da uzağı göremeyen (myopic) seçmenler varsayımı gibi bazı sınırlayıcı varsayımlara sahiptir. Daha yeni analitik modeller ise rasyonel ve ileri görüşlü seçmenler varsayımlarını benimsemekte ve ekonomik birimler arasındaki bilgi asimetrisinin rolünü vurgulamaktadırlar.

Geleneksel ve yeni rasyonel politik konjonktür hareketleri modellerinin ortak yanlarından biri politika araçlarının seçimlerden önce sistematik biçimde manipüle edilmesi varsayımına dayanmalarıdır. Buna karşılık, geleneksel ve yeni modeller arasındaki önemli farklardan biri, yeni modellerde belirli tipteki bir bütçe devresel dalgalanmasının her seçimde sistematik olarak gerçekleşmek zorunda olmamasıdır (Rogoff, 1990).

Rogoff ve Sibert (1988) ve Rogoff'un (1990) modellerinde, seçmenler siyasal iktidarın yeterliliği (competence) konusunda tam bilgi sahibi olmadıklarından, hükümet seçimlerden önce kamu harcamalarını arttırarak yeterliliği hakkında seçmenlere bir sinyal gönderebilir. Bu genişletici politikanın enflasyonist etkileri belirli bir gecikmeyle seçimlerden sonra ortaya çıkar. Rasyonel seçmenlerin siyasal iktidarın yeterliliğine iktisat politikalarında görülen bozulmalar yoluyla karar verdiği varsayılmaktadır.

Sadece yeterli politikacılar seçmenlere yeterlilikleri hakkında sinyal vermek isteyeceklerinden, politik konjonktür hareketleri yalnızca arada sırada meydana gelecek ve etkileri küçük olacaktır (Khemani, 2000).

2.3. Bütçe Kurumları

Bütçesel kurumların rolü, bütçelerin planlanması, hazırlanması, kabul edilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesini sağlamaktır. Bütçesel kurumlar, kamu harcamaları üzerine kısıtlar getirir ve yerel düzeyde borç kapasitesini sınırlar. Bu konudaki temel görüşlerden biri Alesina, Hausmann, Hommes ve Stein (1999) tarafından açıklanmıştır. Buna göre hiyerarşik bütçe prosedürleri, karar alma süreci için dikey prosedürleri kabul eder ve açıkların büyüklüğü üzerine yasal kısıtlar empoze eder. Yatay bütçe prosedürlerinin ise mali açıkların kontrolünde daha güçlü bir etkiye sahip olduğu ve örneğin bütçe uygulama sürecinde daha fazla hesap verebilirlik sağladığı ifade edilmektedir.

Bu yaklaşımın iki değişik biçimi söz konusudur. Bazı yazarlar, yürütme gücünün merkezileşmesini dikkate alırlar. Alesina ve ark. (1999) on farklı değişken tarafından bu düşüncenin ölçüleceğini iddia etmektedirler. Diğer görüş ise daha ayrımcı bir özelliğe sahiptir. Buna göre birtakım bütçesel ayrıcalıklar (özellikle yasama ve yürütme arasındaki etkileşimle ilgili olarak örneğin veto sayısı ya da harcama tavanları belirlemek) mali sonuçları açıklayan diğer faktörlerden daha güçlü bir etkiye sahip olabilecektir.

Bu konuda test edilmesi gerekli bir diğer sorun, parlamento desteğinin artması durumunda bütçesel kurumların daha etkin olup olmayacağı ya da parlamento desteğinin olmaması durumunda bu kurumların bunu telafi edip etmeyeceğidir (Acosta ve Coppedge, 2001, s.5).

2.4. Parti Sayısı

Parti sayısı, parti sisteminin bölünmüşlüğü, en büyük partinin hacmi gibi parti sisteminin özellikleriyle yakından ilgilidir. Geleneksel görüşe göre, daha düşük parti sayısı başkan için mali kaynakların tahsisi ve yeniden dağılımının işlem maliyetlerinin daha düşük olmasını ifade eder. Bu hipotez, yasama meclisinde parti bölünmüşlüğünün başkanın partisinin büyüklüğüyle tersine ilişkili olduğu yönündeki kapsamlı literatürden kaynaklanmaktadır. Böylece daha küçük parti grubuna sahip olan bir başkan kendi bütçe önerisini geçirmeye gönüllü yasama çoğunluğunu sağlamak amacıyla, hükümet tarafından yapılan atamaları ve yardımları muhalefetleri arasında dağıtacaktır (Acosta ve Coppedge 2001:5).

Sonuç olarak başkanlar, kısa dönemde ekonomik reformlar ortaya koyduklarında, gelirlerin yeniden dağılımı ve kaynak dağılımı aracılığıyla kendi bütçe önerilerinin geçmesi için yasama desteği elde ederler. Bunun yanı sıra, daha düşük parti sayısının daha düşük mali açık oluşumuna katkıda bulunması beklenir (Stein, Talvi ve Grisanti, 1998).

3. Türkiye'de Politik Faktörler ve Bütçe Açıkları

Geleneksel modellerin Türkiye' de enflasyon ve bütçe açıkları gibi makroekonomik değişkenleri bütünüyle açıklayamadıkları kabul edilmektedir (Kibritçioğlu, 2001). Bu bağlamda, Türkiye'deki makroekonomik dinamiklerin açıklanmasında politik faktörlerin etkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Türkiye' de özellikle 1988 sonrası dönemde makroekonomik istikrarsızlığın artmasının temel nedenlerinden biri 1980-1987 döneminde siyasal rejimin sınırlayıcı yapısı nedeniyle baskı altında tutulabilen popülist taleplerin yeniden ortaya çıkmasıdır. Bunun yanı sıra, 1980' li yıllarda devlet bürokrasisinin artan biçimde politize olmasının, devletin yolsuzlukları kontrol altına alma ve popülist politikalara engel olma kapasitesini azalttığı ileri sürülmüştür. Makroekonomik istikrarsızlığın bir diğer siyasal nedeninin ise seçimlerin sıklığı olduğu belirtilmektedir. Seçim sıklığının siyasal iktidarların ve politika belirleyicilerin zaman ufkunu daralttığı ve uzun dönemli politika tercihlerine yönelmelerine engel olduğu ifade edilmektedir (Akçoraoğlu ve Yurdakul, 2004, s.12).

Türkiye için politika ile ekonomi arasındaki etkileşimi makro verileri kullanarak inceleyen bazı çalışmalar bulunmaktadır. Tutar ve Tansel (2000), politik konjonktürel dalgalanmaların ve kurumsal faktörlerin bütçe açıkları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. 1960-1996 dönemi için yıllık, 1983:01-1997:02 dönemi için üç aylık, 1990:01-1997:06 dönemi için aylık verilerin kullanıldığı çalışmada Hausman-Wu testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, koalisyon hükümetlerindeki parti sayısı ve ekonomi yönetiminden sorumlu kuruluşların sayısı arttıkça bütçe açıkları da artmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, seçimler bütçe açıkları üzerinde bir etkiye sahip değilken, koalisyonlar, petrol krizleri, 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekatı ve terörle mücadele bütçe açıklarını etkilemektedir.

Telatar (2001), Türkiye'de 1986-1997 döneminde siyaset kökenli ekonomik dalgalanmalar yaşanıp yaşanmadığını, para ve maliye politikası enstrümanları itibarıyla ampirik olarak araştırmaktadır. Probit ve logit modellerinin kullanıldığı çalışmada, 1986-1997 döneminde görev yapmış hükümetlerin, yeniden seçilebilmek amacıyla, ekonominin kendi kuralları dışına çıkmasına yol açacak şekilde, müdahalede buldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Asutay (2004), Türkiye'de politik konjonktürel dalgalanmaların olup olmadığını araştırmıştır. Asutay (2004) çalışmasında 1980-2002 ve 1986-2002 olmak üzere iki farklı dönem için para ve maliye politikası araçlarının politik amaçlar için kullanılıp kullanılmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Asutay (2004) zaman serisi analizi yaptığı çalışmasında politik konjonktürel dalgalanmaların Türkiye'de geçerli olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Çalışmanın sonuçları hükümetlerin seçimlerin başlamasına 9-12 ay kala popülist politikalar izlemeye başladıklarını ve seçimleri kazanmak için IMF ile yapılan programlardan sapmalara bile izin verildiğini ortaya koymaktadır.

Özatatay (2005), 1987-2003 verilerini kullandığı çalışmasında seçim dönemlerinde kamu sektörü fiyatlarının özel sektör fiyatlarının oldukça altında kaldığını tespit etmiştir. Buna göre, iktidarlar seçilme şanslarını artırmak için kamu sektörü fiyatlarını baskı altında tutmaktadırlar. Berksoy ve Demir (2004) hükümetlerin, maliye

politikası aracı olarak vergi yükünü seçimleri kazanma amacıyla manipüle ettiklerini saptamıştır (Savaşan ve Dursun 2006, s.193).

Bakırtaş ve Koyuncu (2005), 1987.1-2003.6 arasındaki döneme ait aylık enflasyon, alıcı fiyatlarıyla gayrisafi yurtiçi hasıla, parasal büyüklük olarak (M1), bankalararası faiz oranı ve kamu kesimi nihai tüketim harcamalarından oluşan temel makroekonomik göstergeleri kullandıkları çalışmalarında Türkiye’de seçimsel politik dalgalanmaların geçerliliğini test etmişlerdir. Sonuç olarak Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için seçim dönemlerinin ilk etkisinin kamu harcamaları ve çoğaltan mekanizması yoluyla GSYİH düzeyi üzerinde olacağı ifade edilmiştir. Savaşan ve Dursun (2006), 1983-1998 dönemine ait verileri kullanarak Türkiye’de politik konjonktürel devreler teorisinin varlığını belediyeler düzeyinde test etmektedirler. Çalışmanın sonuçları yerel ölçekte de politik konjonktürel devreler teorisinin varlığını ortaya koymaktadır.

4. Ampirik Model

4.1. Bütçe Açıklarının Politik ve Kurumsal Belirleyicilerine İlişkin Literatür Özeti

Bütçe açıklarının belirleyicileri konusunda yapılan çalışmalarda ekonomik ve politik faktörlerin bütçe açıkları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bunlar arasında Edwards ve Tabellini (1991), 1971-1982 yılları arasında 76 ülkenin yatay kesit verisini kullanarak yaptıkları çalışmada politik gelişme üzerine yeni bir veri seti kullanmışlardır. Çalışmada politik istikrarsızlığın bütçe açıklarının nedenlerinden biri olduğu hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.

Edwards (1993), 1952-1973 yılları arasında Şili için siyasal devresel dalgalanmaların varlığını araştırmıştır. Çalışmada en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Edwards (1993)'ın Şili 'ye ilişkin elde ettiği sonuçlara göre siyasal alanda sağ'dan sol'a doğru hareket edildiğinde enflasyon oranı yükselme eğilimine girmektedir. Dolayısıyla, Edwards (1993)'ın elde ettiği bulgular ideolojik farklılıkların gelişmekte olan ülkelerde iktisat politikası üzerinde önemli etkilerinin olabileceğini ortaya koymaktadır.

Haan, Sturm ve Beekhuis (1999), ekonomik krizler karşısında bütçe dengesini sağlamanın, koalisyon hükümetlerinde tek parti ve çoğunluk hükümetlerine göre daha zor olup olmadığını araştırmışlardır. 1979-1995 yılları arasında 20 OECD ülkesi için yapılan çalışmada havuzlanmış regresyon yöntemi uygulanmıştır. Sonuç olarak, bütçe açıkları üzerinde politik değişkenlerin etkisine yönelik kanıt bulunamamıştır. Ancak hükümetteki siyasi parti sayısının kamu borçlarındaki büyümeyi etkilediği belirtilmektedir.

Schuknecht (2000), 1973-1992 yılları arasında 24 gelişmekte olan ülke için hükümetler tarafından seçim sonuçlarını etkilemeye yönelik olarak kullanılan maliye politikası araçlarını ampirik olarak araştırmaktadır. Çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelerde seçime yönelik maliye politikalarının kamu harcamalarını ve özellikle de kamu yatırımlarını önemli ölçüde etkilediği bulunmuştur.

Bradbury ve Crain (2001), 1971-1989 yılları arası dönemde 24 ülkenin yatay kesit verisini kullanarak yaptıkları çalışmada parlamento hacminin kamu harcamaları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Sonuç olarak daha düşük parlamento hacminin kamu harcamalarını artırırken daha yüksek parlamento hacminin kamu harcamalarını azalttığı yönünde ülkelerarası kanıtlar sağlamışlardır.

Acosta ve Coppedge (2001), mali performansın ölçümü için Arjantin 1984-1998, Brezilya 1986-1998, Şili 1990-1998, Ekvator 1979-1998, Meksika 1983-1998, Venezuela 1983-1998 ve Uruguay 1985-1998 olmak üzere yedi Latin Amerika ülkesini ele almışlardır. Havuzlanmış regresyon yönteminin uygulandığı çalışmada hükümetlerin seçim yıllarında bütçe açıklarını artırma eğiliminde oldukları ve bütçe açıklarını önlemek için oluşturulan çeşitli kurumların açıkların azaltılmasıyla bağlantılı olduğu bulunmuştur.

Woo, (2003), 1970-1990 döneminde 57 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için panel veri yöntemini kullanarak yaptığı çalışmada bütçe açıkları üzerinde ekonomik, sosyopolitik ve kurumsal faktörlerin etkisini araştırmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, mali karar alma sürecinde sosyopolitik istikrarsızlık, gelir eşitsizliği, kabinenin büyüklüğü ve merkezi otorite eksikliği gibi faktörlerin bütçe fazlası üzerinde önemli bir negatif etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Baldacci ve ark. (2004), 1980-2001 yılları arasında 25 gelişmekte olan ülke için yaptıkları çalışmada başarılı mali uyarlamaların politik ve ekonomik belirleyicilerini araştırmışlardır. Çalışmada harcama kesintilerine dayalı mali uyarlamaların mali sürdürülebilirliği sağlama olasılığını artırdığı ve bunun yanı sıra mali uyarlamaların seçim yıllarında kararlılıkla uygulanma olasılığının azaldığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada ayrıca IMF destekli mali konsolidasyon programlarının da başarı olasılığını yükselttiği ifade edilmektedir.

Lavigne (2006), hükümetlerin büyük mali uyarlamaları yapma ihtiyaçları konusunda politik ve kurumsal faktörlerin etkisini araştırmaktadır. 1987-2000 yılları arasında 61 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için panel veri yönteminin kullanıldığı çalışmada politik ekonomi faktörlerinin hükümetlerin büyük ve sürdürülebilir mali uyarlamaları gerçekleştirmeleri konusunda özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Özet olarak, uygulamalı çalışmaların büyük çoğunluğunda politik faktörlerin bütçe açıkları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bütçe açıklarının oluşumunda politik iktisadi kararların önemi vurgulanarak, ekonomik koşulların yanısıra yönetimdeki parti ideolojisinin ve seçimlerin, özeld e uyarlama stratejilerini genelde ise maliye politikasını etkilediği belirtilmektedir.

4.2. Veri ve Yöntem

Çalışmanın uygulama kısmında politik ve kurumsal faktörlerin bütçe açıkları üzerindeki etkilerini ölçmek için Dünya Bankası'nın 2008 yılı kişi başına düşen milli gelir değerlerine göre yaptığı ülke sıralaması esas alınmıştır. Buna göre Dünya Bankası, kişi başına milli gelir düzeyi 936\$-3705\$ arasında olan ülkeleri düşük orta gelirli ülkeler (lower-middle income), kişi başına düşen milli geliri 3706\$-11455\$ arasında olan ülkeleri yüksek orta gelirli (upper-middle income) ülkeler olarak sınıflandırmakta olup, düşük orta gelirli ve yüksek orta gelirli ülkeleri gelişmekte olan ülkeler olarak

adlandırmaktadır. Bu çalışmada kullanılan ülkeler düşük ve orta gelir düzeyine sahip gelişmekte olan ülkelerdir. Çalışmada Arjantin, Bolivya, Brezilya, Cezayir, Çin, Ekvator, El Salvador, Endonezya, Fas, Filipinler, Guatemala, Güney Afrika, Hindistan, Honduras, Jamaika, Kamerun, Kolombiya, Kosta Rika, Makedonya, Malezya, Mauritius, Meksika, Mısır, Nikaragua, Paraguay, Peru, Romanya, Sri Lanka, Tayland, Tunus, Türkiye, Uruguay ve Ürdün olmak üzere 33 gelişmekte olan ülke ele alınmıştır.

Çalışmada politik ve kurumsal faktörlerin bütçe açıkları üzerindeki etkilerinin tahmin edilmesinde 2003-2007 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Ele alınan dönemin kısıtlı olması politik faktörlere ilişkin endeksler ile ilgili veri bulma güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Çalışmada kullanılan politik faktörler modelinde yer alan açıklayıcı değişkenler ve kaynakları aşağıda açıklanmaktadır.

Politik faktörler modelinde ekonomik özgürlükler, kamusal regülasyonların yükü, kamu harcamalarındaki savurganlık, hukuk sistemi (rule of law) ve politik istikrar açıklayıcı değişkenler olarak modele dahil edilmiştir.

Ekonomik özgürlükler konusunda veri olarak, bu konuda çalışma yapan Fraser Institute (<http://www.freetheworld.com/2008/2008Dataset.xls>) tarafından hazırlanmış olan 2008 yılı dünya ekonomik özgürlük raporunda yer alan ekonomik özgürlük endeksi kullanılmıştır. Endeks, ekonomik özgürlük derecesinin ölçümünde; kamu sektörünün boyutu (harcamalar, vergiler, yatırımlar), yasal yapı ve mülkiyet hakları, para politikası, uluslararası ticaret özgürlüğü, kredi, işgücü ve ticari alandaki regülasyonlar olmak üzere beş temel alandan hareket etmektedir. Endeks 0 ile 10 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. 10 en yüksek ekonomik özgürlük durumunu 0 ise en düşük ekonomik özgürlük durumunu ifade etmektedir.

Ülkelerde kamusal regülasyonların meydana getirdiği yükü ilgili veriler konusunda Global Competitiveness Reports'ta yer alan kamusal regülasyonların yükü (Burden of Government Regulation) endeksi kullanılmıştır. Endeks 1 ile 7 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. 1 kamusal düzenlemelerin yükünün fazla olduğu durumu 7 ise yükün olmadığı durumu göstermektedir.

Ülkelerdeki kamu harcamalarındaki savurganlığa ilişkin veri olarak Global Competitiveness Reports'ta yer alan kamu harcamalarındaki savurganlık (Wastefulness of Government Spending) endeksi kullanılmıştır. Endeks 1 ile 7 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. Endeks 1 kamu harcamalarındaki savurganlığın fazla olduğu durumu 7 ise kamu harcamalarının israf edilmediği harcamaların verimli olduğu durumu göstermektedir.

Ülkelerdeki hukuk kuralları ve kanunların kalitesine yönelik veri olarak Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi tarafından 1996-2007 yılları için hazırlanmış hukuk kuralları ve kanunları (Rule of Law) endeksi kullanılmıştır. Endeks -2,5 ile 2,5 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. Düşük değerler hukuk kuralları ve kanunların yetersiz olduğu durumu, yüksek değerler ise hukuk kuralları ve kanunların yeterli olduğu ve iyi uygulandığı durumu göstermektedir.

Ülkelerdeki politik istikrar düzeyine ilişkin veri olarak Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi tarafından 1996-2007 yılları için hazırlanmış politik istikrar (Political Stability) endeksi kullanılmıştır. Endeks -2,5 ile 2,5 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. Düşük değerler politik istikrarın olmadığı yüksek değerler ise politik istikrarın sağlandığı durumu ifade etmektedir.

4.3. Tahmin Sonuçları

Önceki bölümlerde teorik olarak açıklanan bütçe açıklarına ve bu açıkların artmasına yol açan pek çok politik ve kurumsal faktör bu kısımda politik faktörler modeli olarak ifade edilmiştir. Politik faktörler modelinin oluşturulmasında Woo (2003) ve Lavigne(2006)'nın çalışmalarında kullandıkları politik ve kurumsal değişkenler esas alınmıştır. Söz konusu değişkenler ülkemizin de içinde yer aldığı 33 gelişmekte olan ülke için 2003-2007 yılları ortalaması için yatay kesit analiz yöntemi ile tahmin edilmiştir.

Modelin matematiksel ifadesi ise şu şekilde gösterilmektedir;

$$BA = c + [\beta_1 EÖ + \beta_2 HS + \beta_3 KRY + \beta_4 KHS + \beta_5 Pİ] + \varepsilon$$

Burada BA Bütçe Açığının GSYİH'ya oranı, EÖ ekonomik özgürlük düzeyini, HS hukuk sistemini, KRY kamusal regülasyonların yükünü, KHS kamu harcamalarındaki savurganlığı Pİ politik istikrar düzeyini ε hata terimini ifade etmektedir.

Doğrusal regresyon modelinin önemli varsayımlarından biri olan sabit varyans varsayımına göre, hata terimi varyansı bağımsız değişkendeki değişmelere bağlı olarak değişmeyip aynı kalmaktadır. Bununla birlikte, özellikle yatay kesit ve panel veri yöntemlerinin kullanıldığı çalışmalarda sabit varyans varsayımı her zaman sağlanamamakta bazı durumlarda değişen varyans sorunuyla karşılaşmaktadır. Bu durumda hata terimi varyansları aynı kalmamakta, bağımsız değişken ile birlikte değişebilmektedir (Ertek, 1996, s.238). Bu nedenle Tablo 1'de değişen varyans sorununun tespiti için yapılan White testi sonuçlarına göre değişen varyansın olmadığı görülmektedir.

2003-2007 dönemi bütçe açığı ortalaması bağımsız değişken olarak alınıp, en küçük kareler yöntemi ile tahmin edildiğinde modeldeki açıklayıcı değişkenlerin beklenen işaretlere sahip oldukları ve değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: Politik Faktörler Modelinin Tahmin Sonuçları

Değişken	Katsayı	t-istatistiği	p-değeri
Sabit Terim	-15.12175	-2.197619	0.0367**

Ekonomik Özgürlük	-2.852360	-2.847952	0.0083*
Hukuk Sisteminin Etkinliği	-5.151571	-3.985940	0.0005*
Kamusal Regülasyonların Yüğü	-2.211447	-1.996406	0.0561***
Kamu Harcamalarındaki Savurganlık	-2.447905	-2.476883	0.0198**
Politik İstikrar	-2.514524	-2.615848	0.0144**
N	33		
R ²	0.53		
White Test	10.29552 (0.0673)		

*%1, **%5, *** %10 anlamlılık seviyelerini göstermektedir.

Tablo 1' de görüleceği gibi ekonomik özgürlük düzeyi ile bütçe açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, ekonomik özgürlük düzeyindeki % 1'lik bir artış, bütçe açıklarında -2.852360 puanlık bir azalışa neden olmaktadır.

Elde edilen ampirik sonuçlara göre, hukuk sisteminin etkinliği ile bütçe açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Tahmin sonuçlarına göre, hukuk sisteminin etkinlik endeksindeki % 1'lik bir artış (hukuk sistemi etkinliğinin artması) bütçe açıklarında -5.151571 puanlık bir düşüşe neden olmaktadır.

Modelin tahmin sonuçları, kamusal regülasyonların yükü ile bütçe açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Tahmin sonuçlarına göre, kamusal düzenlemelerin yükü endeksindeki % 1'lik bir artış (kamusal düzenlemelerin yükünün azalması) bütçe açıklarında -2.211447 puanlık bir düşüşe neden olmaktadır.

Elde edilen ampirik sonuçlara göre, kamusal harcamalardaki savurganlık ile bütçe açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Tahmin sonuçlarına göre, kamu harcamalarındaki savurganlık endeksindeki % 1'lik bir artış (kamu harcamalarındaki israfın azalması) bütçe açıklarında -2.447905 puanlık bir düşüşe neden olmaktadır.

Tablo 1' de görüldüğü gibi politik istikrar düzeyi ile bütçe açıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmaktadır. Modelin tahmin sonuçlarına göre, politik istikrar düzeyindeki % 1'lik bir artış bütçe açıklarında -2.514524 puanlık bir azalışa neden olmaktadır.

5.Sonuç

Bütçe açıkları, özellikle 1970' li yılların başlarından itibaren gelişmekte olan ülkelerde kronik bir sorun haline gelmeye başlamıştır. 1973 yılındaki ilk petrol şokuna kadar olan dönemde denk bütçeyi hedef alan gelişmiş ülkeler bile petrol şokundan sonra bütçe açıklarını olağan karşılamaya başlamışlardır. Bunun nedeni kısmen petrol fiyatlarındaki artışlardan dolayı ekonomik dengelerde ortaya çıkan bozulmalardır (Egeli, 1999, s.12).

Bütçe açıklarına neden olan pek çok ekonomik faktörün yanı sıra politik iktisadi nedenler de sözkonusudur. Politik faktörleri ihmal eden geleneksel modeller makroekonomik dinamikleri yeterli biçimde açıklamakta başarısız olmuşlardır. Makroekonomi politikalarına yönelik "politik ekonomi yaklaşımı" olarak bilinen yeni analitik çalışmalar, politik ve kurumsal faktörlerin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisini özellikle vurgulamaktadırlar (Akçoraoğlu ve Yurdakul, s. 2004).

Bu çalışmada, gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarına neden olan politik ve kurumsal faktörler ele alınmıştır. Bu doğrultuda öncelikle bütçe açıklarına neden olan politik ve kurumsal faktörler teorik açıdan ele alınarak bütçe açıkları ile sözkonusu faktörler arasındaki etkileşim açıklanmıştır. Ampirik analiz kısmında bütçe açıklarının politik ve kurumsal belirleyicileri Türkiye'nin de içinde yer aldığı 33 gelişmekte olan ülke için test edilmiştir. Uygulamada kullanılan veriler tanıtıldıktan sonra yatay kesit yöntemi kullanılarak 2003-2007 dönemi ortalaması için sözkonusu değişkenlerin bütçe açıkları üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Elde edilen tahmin sonuçlarına, göre bütçe açıkları üzerinde etkili olan değişkenler olarak politik faktörler modelinde kullanılan ekonomik özgürlük düzeyi, hukuk sisteminin etkinliği, kamusal regülasyonların yükü, kamusal harcamalardaki savurganlık ve politik istikrar değişkenleri ile bütçe açıkları arasında negatif bir ilişki sözkonusudur. Dolayısıyla elde edilen sonuçlar teorik beklentiye uygun sonuçlardır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar gelişmekte olan ülkelerin mali programlar konusunda politik ekonomi faktörlerini dikkate almaları gerektiğini ortaya koymaktadır. İktisadi sonuçların siyasal kurumların sınırladığı bir çerçeve içindeki tercihleri yansıttığı kabul edilmektedir. Ayrıca demokratik ülkelerde makroiktisat politikası araçlarının yönetiminde partizan (ideolojik) etkilerin önemli bir role sahip olabileceği vurgulanmaktadır (Akçoraoğlu, Yurdakul, 2004:22).

KAYNAKÇA

Acosta, A. M. ve M. Coppedge (2001), "Political Determinants of Fiscal Discipline in Latin America, 1979-1998", paper prepared for the International Congress of the Latin American Studies Association, Marriot Wardman Park Hotel, Washington, DC, 5-8 September 2001.

Akçoraoğlu, A. ve F. Yurdakul (2004), "Siyasal Ekonomi Açısından Büyüme, Enflasyon ve Bütçe Açıkları: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59-1, ss.1-25

Alesina, A., R. Hausmann, R. Hommes ve E. Stein (1999), "Budget Institutions and Fiscal Performance in Latin America." *Inter-American Development Bank Working Paper Series 394*. September,

Asutay, M. (2004), "Searching for Opportunistic Political Business Cycles in Turkey", the European Public Choice Society, April 15-18, 2004, <http://www.diw.de/asutay.pdf> (Erişim: 01.02. 2009) s.2-37

Bakırtaş, İ. ve C. Koyuncu (2005), "Politik Dalgalanmalar Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye'deki Seçimlerin Ekonometrik Analizi", *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Atatürk Üniversitesi, 19 (1), ss. 55-66.

Baldacci, E., B. Clements, S. Gupta ve C. Mulas-Granados (2004), "Front-Loaded or Back-Loaded Fiscal Adjustments: What Works in Emerging Market Economies?" *IMF Working Paper No. 04/157*,

Barro, R.J. (1979), "On the Determination of Public Debt", *Journal of Political Economy*, Vol:87, pp.940-947

Bradbury, J. C. ve W. M. Crain (2001), "Legislative organization and government spending: cross-country evidence," *Journal of Public Economics*, Elsevier, vol. 82(3), pp. 309-325, December

De Haan, J., J.E. Sturm ve G. Beekhuis (1999), "The Weak Government Thesis: Some New Evidence", *Public Choice*, 101, pp. 163-176.

Dileyici, D. ve Ö. Özkıvrak (2001), "Bütçe Anlayışındaki Değişim Süreci: Denk Bütçe İlkesinin Erozyonu ve Açık Bütçe Politikası", http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/dileyici-butce_anlayisindaki.pdf, (Erişim: 06.01.2009)

Edwards, S. (1993), "The Political Economy of Inflation and Stabilization in Developing Countries," *NBER Working Paper No. 4319*,

Edwards, S. ve G. Tabellini (1991), "Political Instability, Political Weakness, and Inflation: An Empirical Analysis" Cambridge: *NBER Working Paper 3721*. Cambridge, MA: National Bureau for Economic Research,

Ertek, T (1996), *Ekonometriye Giriş*, Genişletilmiş 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul

Galli, E. ve F. Padovano (2002), "A Comparative Test Of Alternative Theories Of The Determinants Of Italian Public Deficits (1950–1998)", *Public Choice* 113, pp. 37–58

Granados, C. M. (2003), "The Political and Economic Determinants of Budgetary Consolidation in the EU", *European Political Economy Review*, Vol.1, No.1. pp: 25-49.

Güvel, E. A. (2003), *Türkiye'de Politika Ekonomi Etkileşimi*, Nobel Kitabevi, Adana.

Hossain, A. ve A. Chowdbury (1998), *Open Economy Macroeconomics for Developing Countries*, Edward-Elgar Yayınları, 1. Baskı

Imbeau, L.M. ve K. Chenard (2002), "The Political Economy of Public Deficits: A Review Essay," Centre D'analyse Des Politiques Publiques (EPCS-Conference).

Kaufmann, D., A. Kraay ve M. Mastruzzi (2008), "Governance Matters VII: Aggregate and Individual Governance Indicators 1996-2007", *The World Bank, Policy Research Working Paper*, WP/4654, June.

Khemani, S. (2000), "Political Cycles in a Developing Economy: Effect of Elections in Indian States," *World Bank Working Paper No. 2454*,

Kibritcioglu, A. (2001), "Causes of Inflation in Turkey: A Literature Survey with Special Reference to Theories of Inflation", University of Illinois at Urbana-Champaign, College of Commerce and Business Administration, Office of Research Working Papers, No.01-0115.

Lavigne, R. (2006), "The Institutional and Political Determinants of Fiscal Adjustment", *Bank of Canada Working Paper*, No. 2006-1,

Rogoff, K.A. (1990), "Equilibrium Political Budget Cycles", *American Economic Review*, 80, pp. 21-36.

Savaşan, F. ve İ. Dursun (2006), "Türkiye'de Yerel Düzeyde Politik Konjonktürel Devreler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, C.VIII, S.2, ss. 191-208

Schuknecht, L. (2000), "Fiscal Policy Cycles and Public Expenditure in Developing Countries," *Public Choice*, 102, CII (2000), pp.115-30.

Stein, E., E. Talvi, ve A. Grisanti (1998), "Institutional Arrangements and Fiscal Performance: the Latin American Experience," *NBER Working Papers* No. 6358. January.

Şen, H. ve İ. Sağbaş (2004), *Bütçe Açıkları, Teori ve Türkiye Uygulaması*, Seçkin Yayınevi, Ankara

Tabellini, G. ve A. Alesina (1990), "Voting on the Budget Deficit", *American Economic Review* 80, pp. 37-49

Telatar, F. (2001), "Politik Devresel Dalgalanmalar Teorisi Işığında Demokrasi-Siyaset-Ekonomi İlişkisi", *İktisat, İşletme ve Finans*, 187, pp. 57-66,

Tutar İ. ve A. Tansel (2000), "Political Business Cycles, Institutional Structure and Budget Deficits in Turkey", *Economic Research Forum Working Paper*, WP No. 2019

Woo, J. (2003), "Economic, Political, and Institutional Determinants of Public Deficits", *Journal of Public Economics*, 87(3-4), pp. 387-426

Woo, J. (2005), *The Political Economy of Fiscal Policy: Public Deficits, Volatility, and Growth*, Springer Berlin Heidelberg, Birkhäuser